

Developing a Model of the Challenges to Achieving Sustainable Development in Municipal Environmental Policies

 Esmail Omranzade^{1✉} | Alipour hassan²

1. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Public Administration, Mamagan Branch, Islamic Azad University, Mamagan. Iran. E-mail: Omranzadeh@iau.ac.ir

2. Department of Public Administration, Mamagan Branch, Islamic Azad University, Mamagan. Iran
E-mail: E-mail: 1374159042@iau.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 18

March 2026

Received in

revised form 10

June 2026

Accepted 16 June

2026

Published online

26 June 2026

Keywords:

Model;
Challenges;
Sustainable
Development;
Environmental
Policies;
Municipalities.

Abstract

Background and Objective: Sustainable development is recognized as one of the fundamental approaches to urban management and requires the formulation and implementation of effective environmental policies by municipalities. Accordingly, the present study aimed to develop a model of the challenges to achieving sustainable development in municipal environmental policies.

Methods: This applied study adopted a qualitative research approach using thematic analysis. The participants consisted of experts in urban management, public policy, and environmental studies, who were selected through purposive sampling. Data were collected using semi-structured interviews, and theoretical saturation was achieved after conducting 18 interviews. The collected data were analyzed through systematic coding and thematic analysis.

Findings: The findings revealed that the challenges to achieving sustainable development in municipal environmental policies can be classified into four overarching themes: environmental governance and policymaking challenges; environmental resource and infrastructure challenges; socio-cultural challenges; and technical, operational, and information-related challenges. These themes encompass a wide range of interrelated issues, including weak inter-organizational coordination, inadequate environmental laws and regulations, financial and human resource constraints, insufficient technological infrastructure, limited public participation, inadequate environmental education and awareness, deficiencies in environmental information and monitoring systems, and limited institutional and operational capacities.

Conclusion: The proposed model provides a comprehensive framework for identifying and prioritizing the challenges associated with municipal environmental policymaking. It can assist policymakers and municipal managers in improving environmental governance, strengthening institutional and operational capacities, enhancing stakeholder participation, and formulating effective strategies to facilitate the achievement of sustainable development goals in urban management.

Cite this article: Omranzade, E., Alipour, H., (2026). Developing a Model of the Challenges to Achieving Sustainable Development in Municipal Environmental Policies. *Journal of Management and Social Development (JMSD)*, 2(1), 76-98.

DOI: <http://doi.org/10.22034/jmsd.2026.593489.1019>

Publisher: University of Osveh,

<https://www.journalmsd.ir>

ISSN-L: 3116-1774

© "Authors retain the copyright and full publishing rights."

طراحی مدل چالش‌ها تحقق توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری‌ها

اسماعیل عمران زاده^۱ | حسن علیپور^۲^۱. نویسنده مسئول، استادیار، گروه مدیریت، واحد ممقان، دانشگاه آزاد اسلامی، ممقان، ایران. رایانامه: Omranzadeh@iau.ac.ir^۲. کارشناس ارشد، گروه مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی، ممقان، ایران. رایانامه: 1361682329@iran.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۵/۰۱/۲۹

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۵/۰۲/۱۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۵/۰۳/۱۳

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۰۴/۰۱

کلیدواژه‌ها:

مدل، چالش‌ها،

توسعه پایدار،

سیاست‌های

محیط‌زیستی،

شهرداری‌ها.

زمینه و هدف: توسعه پایدار به‌عنوان یکی از مهم‌ترین رویکردهای مدیریت شهری، مستلزم تدوین و اجرای سیاست‌های محیط‌زیستی کارآمد در شهرداری‌ها است. تحقق اهداف توسعه پایدار در بسیاری از شهرداری‌ها با چالش‌های ساختاری، مدیریتی، اجتماعی و اجرایی روبه‌رو است. از این‌رو، پژوهش حاضر با هدف طراحی مدل چالش‌های تحقق توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری‌ها انجام شد.

روش پژوهش: این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر رویکرد، کیفی است که با استفاده از روش تحلیل مضمون انجام شد. جامعه مشارکت‌کنندگان شامل خبرگان حوزه مدیریت شهری، سیاست‌گذاری عمومی و محیط‌زیست بود که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد و پس از انجام ۱۸ مصاحبه، اشباع نظری حاصل گردید. تحلیل داده‌ها بر اساس مراحل کدگذاری و تحلیل مضمون انجام گرفت.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان داد که چالش‌های تحقق توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری‌ها در چهار مضمون فراگیر قابل طبقه‌بندی است: چالش‌های حکمرانی و سیاست‌گذاری محیط‌زیستی، منابع و زیرساخت‌های محیط‌زیستی، اجتماعی و فرهنگی، و فنی، اجرایی و اطلاعاتی. این مضامین، مجموعه‌ای از چالش‌های سازمان‌یافته شامل ضعف هماهنگی بین‌سازمانی، نارسایی قوانین و مقررات، محدودیت منابع مالی و انسانی، کمبود زیرساخت‌های فناورانه، ضعف مشارکت شهروندان، ناکافی بودن آموزش و فرهنگ‌سازی، ضعف نظام‌های اطلاعاتی و پایش محیط‌زیستی، و محدودیت ظرفیت‌های اجرایی را در بر می‌گیرند. **نتیجه‌گیری:** مدل ارائه‌شده می‌تواند چارچوبی جامع برای شناسایی و اولویت‌بندی چالش‌های سیاست‌گذاری محیط‌زیستی در شهرداری‌ها فراهم آورد و مبنایی برای تدوین راهبردهای مؤثر در ارتقای حکمرانی محیط‌زیستی، بهبود ظرفیت‌های اجرایی، تقویت مشارکت ذی‌نفعان و تحقق اهداف توسعه پایدار در مدیریت شهری باشد.

استناد: عمران‌زاده، اسماعیل؛ علیپور، حسن (۱۴۰۵). طراحی مدل چالش‌ها تحقق توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری‌ها. مدیریت و توسعه اجتماعی، (۱)۲، ۷۶-۹۸.

DOI: <http://doi.org/10.22034/jmsd.2026.593489.1019><https://www.journalmsd.ir>

ISSN-L: 3116-1774

ناشر: دانشگاه اسوه معاصر.

© «حق نشر (کپی رایت) و کلیه حقوق انتشار برای نویسندگان محفوظ است.»

مقدمه

در دهه‌های اخیر، گسترش شهرنشینی و تمرکز جمعیت در مناطق شهری به یکی از مهم‌ترین تحولات اجتماعی و فضایی جهان تبدیل شده است. بر اساس گزارش‌های سازمان ملل، بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند و پیش‌بینی می‌شود این روند در دهه‌های آینده نیز ادامه یابد (UN-Habitat, 2022). این روند، اگرچه زمینه‌ساز رشد اقتصادی و توسعه اجتماعی شده است، اما هم‌زمان پیامدهای زیست‌محیطی قابل توجهی همچون افزایش آلودگی هوا، تولید فزاینده پسماند، تخریب منابع طبیعی، کاهش سرانه فضای سبز و فشار بر منابع آب را به همراه داشته است. در نتیجه، مدیریت شهری در بسیاری از کشورها با چالش‌های جدی در زمینه حفظ تعادل میان توسعه شهری و حفاظت از محیط زیست مواجه شده است.

در چنین شرایطی، مفهوم «توسعه پایدار شهری» به عنوان یکی از مهم‌ترین رویکردهای نظری و عملی در حوزه مدیریت شهری و سیاست‌گذاری عمومی مطرح شده است. توسعه پایدار شهری بر ایجاد تعادل میان سه بعد اصلی توسعه یعنی رشد اقتصادی، عدالت اجتماعی و حفاظت از محیط زیست تأکید دارد و تلاش می‌کند الگوی توسعه‌ای را شکل دهد که ضمن پاسخگویی به نیازهای نسل حاضر، توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهای خود را به خطر نیندازد (Mensah, 2019). در این چارچوب، سیاست‌های محیط‌زیستی شهری نقش مهمی در هدایت شهرها به سوی الگوهای پایدار توسعه ایفا می‌کنند؛ زیرا این سیاست‌ها ابزارهای اصلی برای مدیریت منابع طبیعی، کنترل آلودگی، توسعه فضاهای سبز، بهبود کیفیت محیط شهری و ارتقای سلامت شهروندان به شمار می‌روند (Bulkeley & Betsill, 2021).

در سطح مدیریت شهری، شهرداری‌ها به عنوان مهم‌ترین نهادهای محلی مسئول برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و اجرای اقدامات محیط‌زیستی در شهرها شناخته می‌شوند. این نهادها از طریق تدوین برنامه‌ها و سیاست‌های مختلف در حوزه‌هایی نظیر مدیریت پسماند، کاهش آلودگی هوا، توسعه حمل‌ونقل پایدار، حفاظت از منابع طبیعی و گسترش فضاهای سبز شهری می‌توانند نقش مؤثری در تحقق اهداف توسعه پایدار ایفا کنند (Evans et al., 2020). با این حال، تحقق توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی شهری با چالش‌های متعددی مواجه است؛ از جمله محدودیت منابع مالی، ضعف هماهنگی نهادی، ناکارآمدی برخی ساختارهای مدیریتی، کمبود مشارکت شهروندان و نبود رویکردهای یکپارچه در سیاست‌گذاری محیط‌زیستی (Zhang & Li, 2023).

در ایران نیز همگام با افزایش جمعیت شهری و توسعه کالبدی شهرها، مسائل زیست‌محیطی به یکی از دغدغه‌های اصلی مدیریت شهری تبدیل شده است. کلان‌شهرهای کشور با مشکلاتی

همچون آلودگی هوا، مدیریت نامناسب پسماند، کاهش سرانه فضای سبز و فشار بر منابع طبیعی مواجه هستند که ضرورت توجه به رویکرد توسعه پایدار در سیاست‌های شهری را بیش از پیش آشکار می‌سازد (مرادی و همکاران، ۱۴۰۱). در این میان، شهرداری‌ها به عنوان نهاد اصلی مدیریت شهری مسئولیت مهمی در طراحی و اجرای سیاست‌های محیط‌زیستی دارند و عملکرد آنها می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در بهبود کیفیت محیط شهری و تحقق توسعه پایدار داشته باشد (کاظمی و احمدی، ۱۴۰۰).

کلان‌شهر تبریز نیز به عنوان یکی از مهم‌ترین مراکز شهری ایران در دهه‌های اخیر با روند فزاینده رشد جمعیت، توسعه کالبدی و افزایش فعالیت‌های اقتصادی مواجه بوده است. این روند، اگرچه به توسعه اقتصادی و اجتماعی شهر کمک کرده است، اما هم‌زمان چالش‌های زیست‌محیطی متعددی از جمله آلودگی هوا، مدیریت پسماند شهری، کاهش سرانه فضای سبز، تخریب منابع طبیعی پیرامونی و افزایش مصرف انرژی را به همراه داشته است. در چنین شرایطی، سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز نقش مهمی در مدیریت این چالش‌ها و حرکت به سوی توسعه پایدار شهری ایفا می‌کنند (محمدی و رضایی، ۱۴۰۲).

با وجود اهمیت این موضوع، بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه مدیریت محیط‌زیست شهری در ایران بیشتر بر ارزیابی وضعیت زیست‌محیطی شهرها یا بررسی شاخص‌های توسعه پایدار متمرکز بوده‌اند و کمتر به تحلیل سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری‌ها از منظر چالش‌ها و فرصت‌های تحقق توسعه پایدار پرداخته‌اند (مرادی و همکاران، ۱۴۰۱). همچنین در بسیاری از این مطالعات، توجه کافی به عوامل نهادی، مدیریتی و سیاستی که بر موفقیت یا ناکامی سیاست‌های محیط‌زیستی شهری تأثیر می‌گذارند، صورت نگرفته است. از سوی دیگر، پژوهش‌های محدودی به‌طور خاص به بررسی سیاست‌های محیط‌زیستی در کلان‌شهر تبریز پرداخته‌اند و تحلیل جامعی از فرصت‌ها و موانع تحقق توسعه پایدار در چارچوب سیاست‌های محیط‌زیستی این شهر ارائه نشده است.

بر این اساس، می‌توان گفت که در ادبیات پژوهشی موجود، نوعی شکاف دانشی در زمینه تحلیل نظام‌مند چالش‌ها و فرصت‌های تحقق توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی مدیریت شهری، به‌ویژه در سطح کلان‌شهرهای ایران و به‌طور خاص شهر تبریز، وجود دارد. شناسایی این چالش‌ها و فرصت‌ها می‌تواند به درک بهتر نقاط ضعف و قوت سیاست‌های محیط‌زیستی موجود کمک کرده و زمینه ارائه راهکارهای مؤثر برای بهبود سیاست‌گذاری محیط‌زیستی در مدیریت شهری را فراهم سازد.

بنابراین، مسئله اصلی این پژوهش آن است که با رویکردی تحلیلی، سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز را در چارچوب مفهوم توسعه پایدار مورد بررسی قرار داده و با شناسایی مهم‌ترین چالش‌ها و فرصت‌های موجود، زمینه‌های تقویت و بهبود این سیاست‌ها را تبیین کند. در واقع، این پژوهش تلاش دارد با تمرکز بر ابعاد مختلف سیاست‌گذاری محیط‌زیستی، ظرفیت‌ها، محدودیت‌ها و فرصت‌های موجود در مدیریت شهری تبریز را برای تحقق توسعه پایدار شناسایی کرده و از این طریق به ارتقای کارآمدی سیاست‌های محیط‌زیستی شهری کمک نماید.

رشد سریع شهرنشینی در دهه‌های اخیر موجب افزایش مشکلات زیست‌محیطی در کلان‌شهرها شده است. مسائلی مانند آلودگی هوا، مدیریت پسماند، کاهش سرانه فضای سبز و مصرف بی‌رویه منابع طبیعی از جمله چالش‌های مهم مدیریت شهری به شمار می‌روند. در این میان، رویکرد توسعه پایدار شهری به عنوان چارچوبی برای ایجاد تعادل میان توسعه اقتصادی، حفاظت از محیط‌زیست و رفاه اجتماعی مطرح شده است. شهرداری‌ها به عنوان مهم‌ترین نهاد مدیریت شهری نقش اساسی در تدوین و اجرای سیاست‌های محیط‌زیستی دارند. با این حال، اجرای این سیاست‌ها در بسیاری از شهرها با چالش‌هایی مانند محدودیت منابع مالی، ضعف هماهنگی نهادی، کمبود مشارکت شهروندان و ضعف زیرساخت‌های مدیریتی مواجه است. کلانشهر تبریز نیز به عنوان یکی از شهرهای بزرگ ایران با مسائل زیست‌محیطی متعددی روبه‌رو است. بنابراین بررسی سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز و شناسایی چالش‌ها توسعه پایدار می‌تواند به بهبود فرآیند سیاست‌گذاری و مدیریت محیط‌زیست شهری کمک کند.

سوال اصلی: چالش‌ها تحقق توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز کدامند؟

پیشینه پژوهش

پیشینه نظری

در دهه‌های اخیر، گسترش شهرنشینی و افزایش تمرکز جمعیت در شهرها، مسائل زیست‌محیطی را به یکی از مهم‌ترین چالش‌های مدیریت شهری تبدیل کرده است. شهرها به عنوان مراکز اصلی مصرف منابع و تولید آلاینده‌ها، سهم قابل توجهی در تخریب محیط‌زیست و تغییرات اقلیمی دارند. گزارش‌های بین‌المللی نشان می‌دهد که مناطق شهری حدود ۷۰ درصد از انتشار گازهای گلخانه‌ای و بخش عمده‌ای از مصرف انرژی جهان را به خود اختصاص داده‌اند (IPCC, 2023). در چنین شرایطی، حرکت به سوی الگوهای توسعه پایدار شهری به یکی از اولویت‌های اساسی سیاست‌گذاری در شهرها تبدیل شده است.

توسعه پایدار به الگویی از توسعه گفته می‌شود که در آن نیازهای نسل حاضر بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهای خود برآورده می‌شود. در این رویکرد، توسعه نه تنها بر رشد اقتصادی تأکید دارد، بلکه حفاظت از محیط‌زیست و تحقق عدالت اجتماعی را نیز در بر می‌گیرد و تلاش می‌کند میان این سه بُعد تعادل برقرار کند. به بیان دیگر، توسعه پایدار چارچوبی است که در آن استفاده از منابع طبیعی، برنامه‌ریزی اقتصادی و سیاست‌گذاری اجتماعی به گونه‌ای انجام می‌شود که ضمن حفظ ظرفیت‌های اکولوژیکی زمین، رفاه انسانی و کیفیت زندگی در بلندمدت تضمین گردد. در حوزه مدیریت شهری، توسعه پایدار به معنای برنامه‌ریزی و اجرای سیاست‌هایی است که بتواند رشد شهری را با حفاظت از محیط‌زیست، کاهش آلودگی، مدیریت بهینه منابع و افزایش کیفیت زندگی شهروندان هماهنگ سازد (United Nations, 2023; Leal Filho et al., 2023).

سیاست‌های محیط‌زیستی مجموعه‌ای از قوانین، راهبردها، برنامه‌ها و اقدامات مدیریتی هستند که توسط دولت‌ها، نهادهای عمومی و سازمان‌های محلی برای حفاظت از محیط‌زیست، مدیریت پایدار منابع طبیعی و کاهش آثار منفی فعالیت‌های انسانی بر محیط‌زیست تدوین و اجرا می‌شوند. این سیاست‌ها شامل اقداماتی در زمینه‌هایی مانند کنترل آلودگی هوا و آب، مدیریت پسماند، حفاظت از تنوع زیستی، توسعه انرژی‌های پاک و برنامه‌ریزی شهری پایدار است. هدف اصلی سیاست‌های محیط‌زیستی ایجاد تعادل میان توسعه اقتصادی و حفظ محیط‌زیست و در عین حال ارتقای سلامت و کیفیت زندگی انسان‌ها است. در سطح مدیریت شهری، این سیاست‌ها نقش مهمی در کاهش مشکلات زیست‌محیطی شهرها و حرکت به سوی توسعه پایدار ایفا می‌کنند. (OECD, 2022; Jordan & Huitema, 2020).

توسعه پایدار شهری بر ایجاد تعادل میان ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه تأکید دارد و هدف آن ارتقای کیفیت زندگی شهروندان در کنار حفاظت از منابع طبیعی و محیط‌زیست است. در این چارچوب، سیاست‌های محیط‌زیستی شهری نقش کلیدی در مدیریت منابع طبیعی، کاهش آلودگی‌ها، بهبود کیفیت محیط شهری و افزایش تاب‌آوری شهرها در برابر مخاطرات زیست‌محیطی ایفا می‌کنند (Leal Filho et al., 2023). از این رو، کارآمدی سیاست‌های محیط‌زیستی در سطح مدیریت شهری می‌تواند تأثیر مستقیمی بر تحقق اهداف توسعه پایدار داشته باشد.

در این میان، شهرداری‌ها به عنوان مهم‌ترین نهاد مدیریت محلی، نقش تعیین‌کننده‌ای در برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و اجرای اقدامات زیست‌محیطی در شهرها دارند. تصمیمات و سیاست‌های این نهادها در حوزه‌هایی نظیر مدیریت پسماند، کنترل آلودگی هوا، توسعه فضاهای

سبز، مدیریت منابع آب و گسترش حمل و نقل پایدار می‌تواند تأثیر چشمگیری بر وضعیت محیط‌زیست شهری داشته باشد (United Nations, 2022). با این حال، اجرای مؤثر سیاست‌های محیط‌زیستی در شهرها اغلب با چالش‌هایی نظیر محدودیت منابع مالی، ضعف هماهنگی میان نهادهای مختلف، کمبود زیرساخت‌های مدیریتی و مشارکت محدود شهروندان مواجه است (OECD, 2023). شناسایی این چالش‌ها و در عین حال بهره‌گیری از فرصت‌ها و ظرفیت‌های موجود در ساختار مدیریت شهری، می‌تواند زمینه‌ساز ارتقای اثربخشی سیاست‌های محیط‌زیستی و حرکت به سوی توسعه پایدار شهری شود.

در ایران نیز روند فزاینده شهرنشینی و توسعه سریع شهرها، مسائل زیست‌محیطی متعددی را در کلان‌شهرها ایجاد کرده است. مشکلاتی همچون آلودگی هوا، افزایش تولید پسماند، کاهش سرانه فضای سبز و فشار بر منابع طبیعی، ضرورت توجه جدی به سیاست‌های محیط‌زیستی در مدیریت شهری را بیش از پیش نمایان ساخته است (زارع شاه‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۲). در این میان، کلان‌شهر تبریز به عنوان یکی از مهم‌ترین مراکز جمعیتی و اقتصادی شمال غرب ایران، در سال‌های اخیر با چالش‌های زیست‌محیطی متعددی مواجه بوده است؛ مسائلی نظیر آلودگی هوا، گسترش ساخت‌وسازهای شهری، فشار بر منابع طبیعی و نیاز به توسعه زیرساخت‌های محیط‌زیستی پایدار، اهمیت توجه به سیاست‌های محیط‌زیستی در مدیریت شهری این شهر را افزایش داده است (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۱).

از سوی دیگر، تحقق توسعه پایدار در سطح شهرها تنها در گرو وجود سیاست‌های محیط‌زیستی نیست، بلکه نحوه طراحی، اجرا و ارزیابی این سیاست‌ها نیز اهمیت زیادی دارد. تحلیل دقیق چالش‌ها و فرصت‌های موجود در سیاست‌های محیط‌زیستی می‌تواند به شناسایی نقاط ضعف و قوت این سیاست‌ها کمک کرده و زمینه اصلاح و بهبود آنها را فراهم کند. چنین تحلیلی علاوه بر کمک به ارتقای کارآمدی مدیریت محیط‌زیست شهری، می‌تواند به تدوین راهبردهای مؤثر برای تحقق اهداف توسعه پایدار در سطح شهری نیز منجر شود (Bibri, Krogstie, & Kärholm, 2024).

از منظر علمی نیز انجام پژوهش در این حوزه اهمیت ویژه‌ای دارد. بخش قابل توجهی از مطالعات داخلی در حوزه محیط‌زیست شهری عمدتاً به ارزیابی شاخص‌های زیست‌محیطی یا بررسی وضعیت محیط‌زیست شهری پرداخته‌اند و کمتر به تحلیل سیاست‌های محیط‌زیستی مدیریت شهری و بررسی نظام‌مند چالش‌ها و فرصت‌های تحقق توسعه پایدار در این سیاست‌ها توجه کرده‌اند (صادقی و همکاران، ۱۴۰۳). بنابراین، انجام پژوهشی که به طور مشخص سیاست‌های

محیط‌زیستی شهرداری را در چارچوب توسعه پایدار مورد تحلیل قرار دهد، می‌تواند به غنای ادبیات علمی در حوزه مدیریت شهری و سیاست‌گذاری محیط‌زیستی کمک کند. از منظر کاربردی نیز نتایج چنین پژوهشی می‌تواند برای مدیران و سیاست‌گذاران شهری اهمیت قابل توجهی داشته باشد؛ زیرا شناسایی چالش‌ها و فرصت‌های موجود در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز می‌تواند مبنایی برای اصلاح سیاست‌ها، بهبود فرآیندهای مدیریتی و تقویت اقدامات محیط‌زیستی در راستای تحقق توسعه پایدار شهری فراهم آورد. در نتیجه، انجام این پژوهش می‌تواند علاوه بر توسعه دانش نظری در حوزه مدیریت محیط‌زیست شهری، به بهبود فرآیند سیاست‌گذاری و مدیریت محیط‌زیست در کلان‌شهر تبریز نیز کمک کند.

پیشینه تجربی

خلاصه‌ای از پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده داخلی و خارجی، در خصوص موضوع پژوهش در جدول ۱ نشان داده است.

جدول (۱) پیشینه تحقیقات انجام شده

نویسندگان / سال	عنوان	نتایج
حسین زاده سورشجانی، سکینه، (۱۴۰۴)،	نقش برنامه ریزی شهری در تحقق توسعه پایدار	پژوهش با رویکردی توصیفی تحلیلی، به بررسی نقش برنامه ریزی شهری در تحقق توسعه پایدار می‌پردازد و تلاش می‌کند نشان دهد که چگونه سیاست‌ها، طرح‌ها و رویکردهای نوین برنامه ریزی می‌توانند به بهبود کیفیت زندگی شهری، کاهش نابرابری‌ها و حفاظت از محیط زیست منجر شوند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که برنامه ریزی شهری پایدار، شرط لازم برای تعادل میان رشد شهری و حفظ منابع طبیعی و اجتماعی است.
حضرت زاده شوبی، وحدت، (۱۴۰۴)،	تحلیل اثرات مدیریت منابع مالی شهری بر تحقق ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی توسعه پایدار	یافته‌ها نشان می‌دهد که برنامه ریزی مالی راهبردی، تنوع بخشی به منابع درآمدی پایدار، ارتقای نظام بودجه ریزی عملکردمحور و افزایش شفافیت مالی، تاثیر معناداری بر بهبود کیفیت خدمات شهری، کاهش نابرابری‌های فضایی، تقویت سرمایه اجتماعی و حفاظت از محیط زیست شهری دارد. همچنین نتایج حاکی از آن است که ضعف در مدیریت منابع مالی، وابستگی به درآمدهای ناپایدار و نبود نظام نظارتی کارآمد، از موانع اصلی تحقق توسعه پایدار شهری محسوب می‌شوند. در نهایت، بر ضرورت اصلاح ساختارهای مالی شهرداری‌ها، تقویت حکمرانی مالی شهری و همسوسازی سیاست‌های مالی با اهداف توسعه پایدار تاکید دارد و می‌تواند به عنوان مبنایی علمی برای تصمیم‌گیری مدیران و برنامه ریزان شهری مورد استفاده قرار گیرد.

غلامیان، رقیه، (۱۴۰۴)،	ارزیابی نقش مدیریت شهری در تحقق اهداف توسعه پایدار SDGs در سطح محلی	نشان می‌دهد که گذار به حکمرانی شهری هوشمند، مشارکتی و داده محور، شرط اساسی تحقق توسعه پایدار در سطح محلی است. نتایج پژوهش می‌تواند راهنمای سیاست گذاران، مدیران شهری و پژوهشگران حوزه توسعه شهری در طراحی مداخلات موثر و ارزیابی پیشرفت SDGs باشد. کلیدواژه‌ها: مدیریت شهری، توسعه پایدار، اهداف توسعه پایدار SDGs، بومی سازی اهداف، حکمرانی شهری، ارزیابی عملکرد، سیاست گذاری محلی، شهر پایدار.
بهار، فرحناز و امیری، حسن و نیکوئی، فاطمه، (۱۴۰۲)،	حکمرانی خوب شهری و مدیریت یکپارچه برای تحقق حقوق شهروندی و توسعه پایدار	یافته ها نشان می‌دهد که موفقیت این الگو در گرو اصلاح نگرش و اراده سیاسی در سطوح عالی حکومت، تقویت نهادهای مدنی، شفاف سازی فرآیندها و ایجاد سازوکارهای نهادی برای مشارکت واقعی ذی نفعان است. در نهایت، مقاله مدلی یکپارچه ارائه می‌دهد که در آن حکمرانی خوب به عنوان چارچوب حکم فرما و مدیریت یکپارچه شهری به عنوان ابزار اجرایی، در کنار هم می‌توانند شهرهای ایران را به سمت توسعه پایدار، عادلانه و پاسخگو سوق دهند.
محمدی و صادقی (۱۴۰۱)	چالش‌های زیست‌محیطی مدیریت شهری و راهکارهای تحقق توسعه پایدار در کلان‌شهرها	یافته‌ها نشان می‌دهد که عواملی مانند ضعف نظام نظارت محیط‌زیستی، ناهماهنگی نهادی میان سازمان‌های شهری و کمبود زیرساخت‌های پایدار از مهم‌ترین موانع تحقق توسعه پایدار در شهرها هستند. همچنین نتایج پژوهش نشان می‌دهد که اتخاذ سیاست‌های یکپارچه محیط‌زیستی، تقویت مشارکت شهروندان و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین شهری می‌تواند زمینه تحقق توسعه پایدار در مدیریت شهری را فراهم سازد.
حسینی و موسوی (۱۴۰۰)	تحلیل سیاست‌های مدیریت شهری در تحقق توسعه پایدار محیط‌زیستی در کلان‌شهرها	نتایج نشان داد که یکی از مهم‌ترین چالش‌های تحقق توسعه پایدار در شهرها، عدم هماهنگی میان برنامه‌های شهری و ضعف در اجرای سیاست‌های محیط‌زیستی است. همچنین کمبود منابع مالی، ضعف مشارکت شهروندان و نبود چارچوب‌های نهادی منسجم از دیگر موانع اجرای مؤثر سیاست‌های محیط‌زیستی در سطح مدیریت شهری به شمار می‌رود. درمقابل، تقویت نظام برنامه‌ریزی شهری، افزایش شفافیت مدیریتی و استفاده از رویکردهای نوین حکمرانی شهری فرصت‌های مناسبی برای تحقق توسعه پایدار در شهرها فراهم آورد.
زیاری، کرمی و احمدی (۱۳۹۸)	ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار شهری در کلان‌شهرهای	نتایج نشان می‌دهد که در بسیاری از کلان‌شهرهای ایران، از جمله شهرهای صنعتی و پرجمعیت، فشارهای محیط‌زیستی ناشی از رشد جمعیت، توسعه نامتوازن شهری و افزایش فعالیت‌های صنعتی موجب بروز چالش‌هایی در مسیر تحقق توسعه پایدار شده است. همچنین یافته‌ها بیانگر آن است که تقویت سیاست‌های محیط‌زیستی در سطح

ایران با تأکید بر مؤلفه‌های محیط‌زیستی	مدیریت شهری، ارتقای مشارکت شهروندان و هماهنگی میان نهادهای مسئول می‌تواند نقش مهمی در بهبود وضعیت پایداری شهری ایفا کند.
طالبی، رضایی و قاسمی (۱۳۹۹)	ارزیابی نقش مدیریت شهری در تحقق توسعه پایدار با تأکید بر شاخص‌های محیط‌زیستی
فرروتی، گالی و بوسو ^۱ (۲۰۲۴)	سیاست‌های محیط‌زیستی شهری و گذار به شهرهای پایدار
یانگ و همکاران (۲۰۲۴)	توسعه شهر کم‌کربن از منظر حکمرانی چندسطحی: مطالعه شنژن چین و شهر داربین استرالیا
لیال فیلو، سالویا و همکاران ^۲ (۲۰۲۳)	نقش شهرها در تحقق اهداف توسعه پایدار: چالش‌ها و فرصت‌ها
	نتایج پژوهش نشان می‌دهد که در بسیاری از شهرها سیاست‌های محیط‌زیستی با چالش‌هایی مانند ضعف برنامه‌ریزی بلندمدت، محدودیت منابع مالی و نبود هماهنگی میان سازمان‌های مسئول مواجه هستند. با این حال، توسعه سیاست‌های مبتنی بر مشارکت شهروندان، گسترش زیرساخت‌های سبز شهری و تقویت نظام حکمرانی محلی می‌تواند فرصت‌هایی برای تحقق توسعه پایدار در مدیریت شهری فراهم کند.
	نتایج پژوهش نشان می‌دهد که اجرای سیاست‌هایی مانند گسترش زیرساخت‌های سبز، مدیریت پایدار پسماند و توسعه حمل‌ونقل پاک می‌تواند تأثیر قابل توجهی در بهبود شاخص‌های پایداری شهری داشته باشد. همچنین همکاری میان نهادهای محلی، مشارکت شهروندان و حمایت دولت‌های ملی از عوامل کلیدی موفقیت سیاست‌های محیط‌زیستی شهری محسوب می‌شود.
	نتیجه اصلی مقاله آن است که حکمرانی چندسطحی می‌تواند هم به‌عنوان یک فرصت برای ارتقای سیاست‌های زیست‌محیطی عمل کند و هم در صورت ضعف هماهنگی، به چالشی برای اجرای مؤثر این سیاست‌ها تبدیل شود. این مقاله برای پژوهش حاضر حائز اهمیت است زیرا تحلیل چالش‌ها و فرصت‌های توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز نیز بدون توجه به پیوند میان سطوح مختلف تصمیم‌گیری و اجرا، ناقص خواهد بود.
	پژوهش با تحلیل سیاست‌های شهری در کشورهای مختلف نشان می‌دهد که چالش‌هایی مانند کمبود منابع مالی، ضعف هماهنگی نهادی و نبود برنامه‌ریزی یکپارچه از مهم‌ترین موانع اجرای سیاست‌های محیط‌زیستی شهری هستند. در مقابل، استفاده از رویکرد حکمرانی شهری پایدار، مشارکت شهروندان و بهره‌گیری از فناوری‌های هوشمند می‌تواند فرصت‌های مهمی برای ارتقای پایداری شهری ایجاد کند.

¹ Ferretti, V., Galli, A., & Bosso, A.² Leal Filho, W., Salvia, A. L., Metternicht, G., & Nunes, L.

بیبلی، فریزر و همکاران ^۱ (۲۰۲۲)	حکمرانی محیط‌زیستی در شهرها و نقش مدیریت محلی در پایداری شهری	یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که اجرای سیاست‌های محیط‌زیستی مؤثر در شهرها نیازمند چارچوب‌های نهادی مناسب، همکاری میان سازمان‌های شهری و مشارکت فعال جامعه محلی است. همچنین نتایج پژوهش نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی محیط‌زیستی یکپارچه می‌تواند به بهبود کیفیت محیط‌زیست شهری و افزایش تاب‌آوری شهرها کمک کند.
--	---	--

تمرکز بر تحلیل سیاست‌های محیط‌زیستی در سطح مدیریت شهری تبریز: بیشتر پژوهش‌های داخلی به بررسی وضعیت کلی محیط‌زیست شهری یا شاخص‌های آلودگی پرداخته‌اند، در حالی که این پژوهش به طور مشخص سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز را در چارچوب توسعه پایدار تحلیل می‌کند. بررسی همزمان چالش‌ها و فرصت‌ها: بسیاری از مطالعات تنها بر مشکلات و موانع مدیریت محیط‌زیست شهری تمرکز دارند، اما این تحقیق علاوه بر شناسایی چالش‌ها، فرصت‌ها و ظرفیت‌های موجود در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری را نیز بررسی می‌کند. کاربرد رویکرد توسعه پایدار در ارزیابی سیاست‌های محیط‌زیستی شهری: در این پژوهش، سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری با در نظر گرفتن ابعاد مختلف توسعه پایدار (زیست‌محیطی، اجتماعی و مدیریتی) مورد تحلیل قرار می‌گیرد. ارائه راهکارهای عملی برای مدیریت شهری تبریز: نتایج تحقیق می‌تواند به ارائه پیشنهادها و کاربردی برای بهبود سیاست‌گذاری محیط‌زیستی و ارتقای مدیریت پایدار شهری در تبریز منجر شود. کمک به غنای ادبیات علمی در حوزه مدیریت محیط‌زیست شهری در ایران: با توجه به محدود بودن مطالعات متمرکز بر سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری‌ها، این پژوهش می‌تواند به توسعه دانش در حوزه مدیریت شهری و توسعه پایدار کمک کند.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف یک تحقیق کاربردی است و از نظر چگونگی دستیابی به داده‌ها از نوع تحقیقات توصیفی - پیمایشی و از نظر روش یک مطالعه کیفی و با رویکرد تحلیل مضمون است. در این تحقیق، مشارکت‌کنندگان شامل مدیران شهرداری تبریز، مدیران سازمان حفاظت محیط‌زیست، اعضای شورای اسلامی شهر، استادان دانشگاه در حوزه مدیریت دولتی و محیط‌زیست و خبرگان سیاست‌گذاری عمومی باشند. بنابراین تعداد مصاحبه‌شوندگان به صورت هدفمند و تار سیدن به اشباع نظری انتخاب شد. که در مجموع با ۱۸ صاحب نظر مصاحبه گردید. چارچوب نمونه^۲ در روش

^۱ Bibile, S., Fraser, E., & Simon, D.

^۲ Sample frame

کیفی به جای این که معرف آماری^۱ باشد، هدفمند^۲ و نظری^۳ است. هدفمند بدین معنا که بتواند حسب موضوع و مساله و موقعیت تحقیق، گروه‌های هدف اطلاع رسان را تعریف بکند از آنها که درگیر و حامل انواع تجربه‌های زیسته و اندیشه‌شده در موقعیت بوده‌اند و هستند. نظری بودن نمونه نیز به این معنی است که کفایت لازم را برای اینکه ما را به سطح انتزاع نظری برساند، دارا باشد. روش نمونه‌گیری در این پژوهش، گلوله برفی (ارجاع زنجیره‌ای) استفاده می‌شود، نمونه‌گیری گلوله برفی یک روش نمونه‌گیری هدفمند است که واحدهای نمونه نه تنها اطلاعاتی در مورد خودشان بلکه در مورد واحدهای دیگر جامعه نیز ارایه می‌کنند. در این روش، در یک مصاحبه ابتدایی اغلب با یک خبررسان کلیدی کار را آغاز کرده و سپس از آن شخص می‌خواهیم که دوستان، آشنایان و یا افرادی که ممکن است برای مصاحبه مناسب باشند را به ما معرفی کنند. در این پژوهش مسیر مصاحبه‌ها برای رسیدن به اهداف پژوهش تا جایی ادامه پیدا می‌کند که داده‌های به دست آمده به مرحله اشباع (تکرارپذیری) رسیده و دیگر مفاهیم جدیدی از درون مصاحبه‌ها استخراج نشود.

یافته‌های پژوهش

در این تحقیق از روش پیشنهادی اترید-استرلینگ^۴ یکی از روش‌های مرسوم کدگذاری در تحلیل مضمون^۵ استفاده می‌شود. این روش مبتنی بر تشکیل شبکه مضامین^۶ است و در پژوهش‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد. شبکه مضامین شامل سه دسته از کدها و مفاهیم است:

۱- مضامین پایه^۶

۲- مضامین سازمان‌دهنده^۷

۳- مضامین فراگیر^۸

مضامین پایه شامل کدها و نکات کلیدی متن است. با مطالعه کامل متن باید خردترین کدها شناسایی و به عنوان یک مضمون پایه انتخاب شود. مضامین سازمان‌دهنده شامل مضامین حاصل از ترکیب و تلخیص مضامین پایه است. کدهای پایه باید مرور و مفاهیم مشابه در کنار هم قرار گیرند. پژوهشگر با توجه به توان تشخیص و تسلط خود باید نام مناسبی برای هر دسته کد انتخاب کند. در نهایت مضامین فراگیر شامل مضامین عالی دربرگیرنده حاکم بر متن به مثابه کل است.

در پژوهش حاضر و در این مرحله، مضامین به دست آمده از متن در گروه‌های مشابه و منسجمی

¹ Representative sample

² Purposive sample

³ Theoretical sample

⁴ Attride-Stirling

⁵ Thematic Network

⁶ Basic Themes

⁷ Organizing Themes

⁸ Global Themes

دسته‌بندی شدند. پژوهشگر هم‌راستایی داده‌های درون یک مضمون را از لحاظ مفهوم و معنا با یکدیگر کنترل نمود. همچنین؛ با کوتاه کردن و روشن کردن مضامین پایه، تلاش شد قلمرو هر مضمون مشخص گردد. تکراری‌ها حذف شدند. علاوه بر این؛ مضامین مرور شد تا مشخص شود هیچ داده‌ای از مضامین و تم‌های زیرمجموعه آن، جا نیفتاده باشد. نام مضمون بیانگر حکایتی با معنی از داده‌ها در رابطه با سوالات پژوهش است. نهایتاً در این مرحله مضامین تعریف و نام‌گذاری شدند.

جدول شماره ۲ مضامین پایه ای، مضامین سازمان یافته و مضامین فراگیر

مضامین پایه ای	مضامین سازمان یافته	مضامین فراگیر
ضعف هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی ضعف تبادل اطلاعات بین سازمان‌ها نبود همکاری مؤثر میان نهادهای مسئول	ضعف هماهنگی و انسجام بین سازمانی	چالش‌های حکمرانی و سیاست‌گذاری محیط‌زیستی
تغییر مکرر مدیران تغییر اولویت‌های اجرایی تداوم نیافتن برنامه‌های محیط‌زیستی	ناپایداری مدیریت و سیاست‌های اجرایی	
ضعف در تدوین سیاست‌های محیط‌زیستی ناکارآمدی نظارت بر اجرای سیاست‌ها ضعف ارزیابی نتایج سیاست‌های محیط‌زیستی	ضعف نظام سیاست‌گذاری، نظارت و ارزیابی	
کمبود اعتبارات محیط‌زیستی ناپایداری منابع مالی هزینه بالای اجرای پروژه‌های محیط‌زیستی	محدودیت منابع مالی و اعتباری	چالش‌های منابع و زیرساخت‌های محیط‌زیستی
فرسودگی تجهیزات خدمات شهری کمبود تجهیزات پایش محیط‌زیستی ضعف زیرساخت‌های مدیریت محیط‌زیست	ضعف زیرساخت‌ها و تجهیزات محیط‌زیستی	
افزایش تولید پسماند شهری محدودیت ظرفیت خدمات شهری فشار ناشی از تراکم شهری	محدودیت ظرفیت‌های کالبدی و خدماتی شهر	
مشارکت محدود شهروندان مسئولیت‌پذیری پایین شهروندان همکاری نابرابر شهروندان	ضعف مشارکت و مسئولیت‌پذیری شهروندان	چالش‌های اجتماعی و فرهنگی
آموزش‌های محیط‌زیستی ناکافی فرهنگ‌سازی ضعیف محیط‌زیستی آگاهی عمومی محدود نسبت به محیط‌زیست	ضعف آموزش، فرهنگ‌سازی و آگاهی عمومی	

چالش‌ها
توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز

	چالش‌های فنی، اجرایی و اطلاعاتی	ضعف تعامل با نهادهای مردمی و ذی‌نفعان	مشارکت محدود سازمان‌های مردم‌نهاد تعامل ضعیف با تشکل‌های مردمی استفاده محدود از ظرفیت ذی‌نفعان
		ضعف نظام اطلاعات و داده‌های محیط‌زیستی	نبود اطلاعات محیط‌زیستی به‌روز ضعف دسترسی به داده‌های محیط‌زیستی تبادل ناکافی اطلاعات محیط‌زیستی
		ضعف اجرای الزامات و استانداردهای محیط‌زیستی	رعایت نشدن الزامات محیط‌زیستی بررسی نشدن پیامدهای محیط‌زیستی پروژه‌ها اجرای ناهماهنگ استانداردهای محیط‌زیستی
		ضعف پایش، مستندسازی و بهره‌گیری از فناوری	ضعف پایش مستمر محیط‌زیستی مستندسازی ناکافی اطلاعات محیط‌زیستی بهره‌گیری محدود از فناوری‌های نوین

شکل شماره ۱ مدل چالش‌ها تحقق توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری‌ها

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یافته‌های پژوهش نشان داد که تحقق توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز، پدیده‌ای چندبعدی است که متأثر از مجموعه‌ای از چالش‌ها، فرصت‌ها و راهکارهای مدیریتی، نهادی، اجتماعی و فنی است. تحلیل مصاحبه‌های انجام‌شده با خبرگان نشان داد که چالش‌های موجود صرفاً محدود به کمبود منابع مالی یا مسائل اجرایی نیست، بلکه بخش قابل توجهی از آن به نحوه حکمرانی، سیاست‌گذاری، هماهنگی بین‌سازمانی و کیفیت نظام تصمیم‌گیری محیط‌زیستی بازمی‌گردد.

در بخش چالش‌ها، چهار مضمون فراگیر شامل چالش‌های حکمرانی و سیاست‌گذاری محیط‌زیستی، چالش‌های منابع و زیرساخت‌های محیط‌زیستی، چالش‌های اجتماعی و فرهنگی، و چالش‌های فنی، اجرایی و اطلاعاتی استخراج شد. نتایج بیانگر آن است که ضعف هماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی، ناپایداری سیاست‌ها و مدیریت، محدودیت منابع مالی، فرسودگی زیرساخت‌ها، پایین بودن سطح مشارکت و آگاهی عمومی، ضعف نظام اطلاعات محیط‌زیستی و کاستی در پایش و ارزیابی، مهم‌ترین موانع تحقق توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز به شمار می‌روند. تکرار این مضامین در اغلب مصاحبه‌ها بیانگر دستیابی پژوهش به اشباع نظری و اهمیت این چالش‌ها در نظام مدیریت شهری است.

در مقابل، یافته‌ها نشان داد که ظرفیت‌های قابل توجهی نیز برای تحقق توسعه پایدار وجود دارد. چهار مضمون فراگیر ظرفیت‌های حکمرانی و سیاست‌گذاری محیط‌زیستی، ظرفیت‌های منابع و زیرساخت‌های محیط‌زیستی، ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی، و ظرفیت‌های فنی، اجرایی و اطلاعاتی نشان داد که توسعه همکاری‌های بین‌سازمانی، حمایت مدیران و نهادهای تصمیم‌گیر، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، توسعه زیرساخت‌های محیط‌زیستی، افزایش مشارکت شهروندان، استفاده از ظرفیت دانشگاه‌ها و مراکز علمی، تقویت نظام اطلاعات محیط‌زیستی و استقرار نظام پایش مستمر، مهم‌ترین فرصت‌های پیش‌روی شهرداری تبریز برای حرکت به سوی توسعه پایدار محسوب می‌شوند.

در مقایسه نتایج بدست آمده با نتایج تحقیق پیشین، نتایج پژوهش حاضر نشان داد که تحقق توسعه پایدار در سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل مدیریتی، نهادی، اجتماعی، اقتصادی و فنی قرار دارد. در این پژوهش، چهار مضمون فراگیر در بخش چالش‌ها شامل چالش‌های حکمرانی و سیاست‌گذاری محیط‌زیستی، چالش‌های منابع و زیرساخت‌های محیط‌زیستی، چالش‌های اجتماعی و فرهنگی، و چالش‌های فنی، اجرایی و اطلاعاتی و چهار مضمون فراگیر در بخش فرصت‌ها شامل ظرفیت‌های حکمرانی و سیاست‌گذاری محیط‌زیستی، ظرفیت‌های منابع و زیرساخت‌های محیط‌زیستی، ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی، و ظرفیت‌های فنی، اجرایی و اطلاعاتی استخراج شد. نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های مطالعات پیشین همسو است؛ به‌گونه‌ای که اغلب پژوهش‌های داخلی و خارجی، حکمرانی مطلوب، هماهنگی بین‌سازمانی، مشارکت ذی‌نفعان، تأمین منابع مالی، توسعه زیرساخت‌های محیط‌زیستی، آموزش و فرهنگ‌سازی، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و استقرار نظام‌های پایش

و ارزیابی را از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر موفقیت سیاست‌های محیط‌زیستی و تحقق توسعه پایدار معرفی کرده‌اند. همچنین، بسیاری از پژوهش‌ها تأکید کرده‌اند که ضعف هماهنگی نهادی، محدودیت منابع، ناپایداری سیاست‌ها و کمبود داده‌های قابل اتکا، از مهم‌ترین موانع اجرای موفق سیاست‌های محیط‌زیستی در مدیریت شهری محسوب می‌شوند که این موضوع با یافته‌های پژوهش حاضر نیز مطابقت دارد.

در مقایسه با پژوهش‌های داخلی، نتایج این تحقیق نشان داد که همانند یافته‌های مطالعات انجام‌شده در حوزه مدیریت شهری و محیط‌زیست، هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی، تقویت نظام حکمرانی محیط‌زیستی، افزایش مشارکت شهروندان، توسعه آموزش‌های محیط‌زیستی و بهبود نظام برنامه‌ریزی و نظارت از الزامات اساسی تحقق توسعه پایدار به شمار می‌روند. این همسویی بیانگر آن است که بسیاری از چالش‌های مدیریت محیط‌زیست شهری در کلان‌شهرهای ایران دارای ویژگی‌های مشترک هستند.

همچنین، یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج مطالعات خارجی نیز همخوانی دارد. در این مطالعات، بر حکمرانی یکپارچه شهری، سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد، مشارکت فعال ذی‌نفعان، استفاده از فناوری‌های هوشمند، توسعه سامانه‌های اطلاعات محیط‌زیستی، مدیریت داده‌محور و ارزیابی مستمر عملکرد به‌عنوان پیش‌نیازهای تحقق توسعه پایدار تأکید شده است. یافته‌های این پژوهش نیز نشان داد که تقویت این ظرفیت‌ها می‌تواند نقش مؤثری در ارتقای کیفیت سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز ایفا کند.

پیشنهادهای و راهکارهای اجرایی در راستای نتایج تحقیق

با توجه به یافته‌های پژوهش و مضامین استخراج‌شده، پیشنهادها و راهکارهای اجرایی زیر برای ارتقای سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز در راستای تحقق توسعه پایدار ارائه می‌شود:

۱- پیشنهادهای مرتبط با حکمرانی و سیاست‌گذاری محیط‌زیستی

- تدوین سند جامع سیاست‌های محیط‌زیستی شهرداری تبریز با رویکرد توسعه پایدار و بازنگری دوره‌ای آن.
- ایجاد شورای هماهنگی محیط‌زیست شهری با حضور نمایندگان شهرداری، اداره کل حفاظت محیط‌زیست، شورای اسلامی شهر، دانشگاه‌ها و سایر دستگاه‌های مرتبط.
- الزام به انجام ارزیابی محیط‌زیستی برای تمامی طرح‌ها و پروژه‌های مهم شهری پیش از اجرا.

- استقرار نظام پایش و ارزیابی مستمر سیاست‌های محیط‌زیستی و انتشار گزارش‌های دوره‌ای عملکرد.
- کاهش وابستگی برنامه‌های محیط‌زیستی به تغییر مدیران از طریق نهادینه‌سازی سیاست‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی.

۲- پیشنهادهای مرتبط با منابع و زیرساخت‌های محیط‌زیستی

- افزایش سهم بودجه پروژه‌های محیط‌زیستی در برنامه‌های سالانه شهرداری.
- جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و توسعه مشارکت‌های عمومی-خصوصی در پروژه‌های محیط‌زیستی.
- نوسازی تجهیزات خدمات شهری و سامانه‌های پایش محیط‌زیستی.
- توسعه زیرساخت‌های مدیریت پسماند، بازیافت، حمل‌ونقل پاک و افزایش سرانه فضای سبز شهری.
- استفاده از فناوری‌های هوشمند برای مدیریت منابع، کاهش آلاینده‌ها و بهبود بهره‌وری خدمات شهری.

۳- پیشنهادهای مرتبط با ابعاد اجتماعی و فرهنگی

- اجرای برنامه‌های مستمر آموزش و فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی برای شهروندان، مدارس، اصناف و کارکنان شهرداری.
- تقویت مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌های محیط‌زیستی از طریق شوراهای محله، سامانه‌های ارتباط مردمی و برنامه‌های داوطلبانه.
- حمایت از سازمان‌های مردم‌نهاد و گروه‌های مردمی فعال در حوزه محیط‌زیست شهری.
- طراحی مشوق‌های فرهنگی و اقتصادی برای توسعه رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی.
- گسترش اطلاع‌رسانی عمومی درباره آثار سیاست‌های محیط‌زیستی و نتایج اجرای آن‌ها.

۴- پیشنهادهای مرتبط با ابعاد فنی، اجرایی و اطلاعاتی

- ایجاد بانک اطلاعات یکپارچه محیط‌زیستی و تبادل برخط اطلاعات میان واحدهای شهرداری و دستگاه‌های مرتبط.
- توسعه سامانه‌های هوشمند پایش شاخص‌های محیط‌زیستی و استفاده از داده‌های لحظه‌ای در تصمیم‌گیری.
- استانداردسازی فرآیند ثبت، مستندسازی و گزارش‌دهی اطلاعات محیط‌زیستی.

- برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی برای مدیران، کارشناسان و مجریان پروژه‌های شهری در زمینه مدیریت محیط‌زیست و توسعه پایدار.
 - بهره‌گیری از ظرفیت دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی و شرکت‌های دانش‌بنیان برای ارائه راهکارهای نوآورانه در مدیریت محیط‌زیست شهری.
- اجرای هم‌زمان پیشنهادهای فوق می‌تواند زمینه ارتقای حکمرانی محیط‌زیستی، تقویت زیرساخت‌ها و منابع، افزایش مشارکت اجتماعی و توسعه ظرفیت‌های فنی و اطلاعاتی را فراهم سازد. در نتیجه، شهرداری تبریز قادر خواهد بود با بهره‌گیری مؤثر از فرصت‌های موجود و کاهش چالش‌های شناسایی‌شده، سیاست‌های محیط‌زیستی خود را در مسیر تحقق توسعه پایدار با اثربخشی و پایداری بیشتری اجرا کند.

قدردانی

این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت دولتی گرایش خط مشی گذاری عمومی می‌باشد.
برخود لازم میدانم از کلیه اساتید، همکاران و کسانی که در این زمینه همراهی و راهنمایی نموده اند، قدردانی و تشکر کنم.

Acknowledgments

This section includes acknowledgments for individuals and institutions that have assisted the researcher in writing the article.

تعارض منافع

نویسنده(گان) اظهار می‌دارند که هیچ‌گونه تعارض منافع بالقوه‌ای در رابطه با انتشار این اثر وجود ندارد. علاوه بر این، مسائل اخلاقی از جمله سرقت ادبی، رضایت آگاهانه، سوء رفتار علمی، جعل و یا تحریف داده‌ها، انتشار و یا ارسال تکراری و افزونگی، به طور کامل توسط نویسندگان مورد نظارت قرار گرفته است.

Conflict of interest

The author(s) declare no potential conflict of interest regarding the publication of this work. In addition, the ethical issues including plagiarism, informed consent, misconduct, data fabrication and, or falsification, double publication and, or submission, and redundancy have been completely witnessed by the authors.

حمایت مالی

نویسنده(گان) هیچ‌گونه حمایت مالی برای انجام این پژوهش، نگارش و یا انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

Funding

The author(s) received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

منابع

- بهار، فرحناز و امیری، حسن و نیکوئی، فاطمه، (۱۴۰۲)، حکمرانی خوب شهری و مدیریت یکپارچه برای تحقق حقوق شهروندی و توسعه پایدار، نهمین کنفرانس ملی فناوری های نوین در مهندسی عمران، معماری و شهر سازی، تهران.
- غلامیان، رقیه، (۱۴۰۴)، ارزیابی نقش مدیریت شهری در تحقق اهداف توسعه پایدار SDGs در سطح محلی، اولین همایش بین المللی پژوهش، آموزش و کسب مهارت، مسجد سلیمان.
- حضرت زاده شوبی، وحدت، (۱۴۰۴)، تحلیل اثرات مدیریت منابع مالی شهری بر تحقق ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی توسعه پایدار، اولین همایش بین المللی پژوهش، آموزش و کسب مهارت، مسجد سلیمان.
- حسین زاده سورشجانی، سکینه، (۱۴۰۴)، نقش برنامه ریزی شهری در تحقق توسعه پایدار، اولین همایش بین المللی معلمان پیشرو در عصر پژوهش های تحول آفرین، اهواز.
- حسینی، علی، و موسوی، رضا، (۱۴۰۰)، تحلیل سیاست های مدیریت شهری در تحقق توسعه پایدار محیط زیستی در کلان شهرها. فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، ۱۲(۴)، ۵۵-۷۲.
- زیاری، کاظم، کرمی، حسین، و احمدی، مهدی. (۱۳۹۸). ارزیابی شاخص های توسعه پایدار شهری در کلان شهرهای ایران با تأکید بر مؤلفه های محیط زیستی. فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، ۳۰(۲)، ۱۱۵-۱۳۲.
- طالبی، محمد، رضایی، حسن، و قاسمی، سعید. (۱۳۹۹). ارزیابی نقش مدیریت شهری در تحقق توسعه پایدار با تأکید بر شاخص های محیط زیستی. فصلنامه برنامه ریزی شهری و منطقه ای، ۱۱(۳)، ۹۱-۱۰۸.
- محمدی، امیر، و صادقی، نادر. (۱۴۰۱). بررسی چالش های زیست محیطی مدیریت شهری و راهکارهای تحقق توسعه پایدار در کلان شهرها. فصلنامه محیط زیست و توسعه پایدار، ۹(۲)، ۷۳-۹۰.
- زارع شاه آبادی، محمد حسین، حسینی، علیرضا، و کریمی، مهدی. (۱۴۰۲). بررسی چالش های محیط زیستی کلان شهرهای ایران در چارچوب توسعه پایدار شهری. فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، ۱۳(۴)، ۸۵-۱۰۲.
- صادقی، احمد، میرزایی، حسین، و جعفری، نرگس. (۱۴۰۳). تحلیل سیاست های مدیریت محیط زیست شهری در کلان شهرهای ایران. فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، ۱۶(۱)، ۷۴-۵۵.
- قاسمی، رضا، محمدپور، علی، و سلطانی، زهرا. (۱۴۰۱). ارزیابی چالش های زیست محیطی در کلان شهر تبریز و راهکارهای مدیریت پایدار شهری. فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، ۳۳(۲)، ۴۱-۵۸.

- کاظمی، سید مهدی، و احمدی، رضا. (۱۴۰۰). مدیریت محیط‌زیست شهری و نقش شهرداری‌ها در توسعه پایدار. تهران: انتشارات سمت.
- مرادی، علی، حسینی، محمدرضا، و نادری، حمید. (۱۴۰۱). ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار در کلان‌شهرهای ایران. فصلنامه برنامه‌ریزی شهری، ۱۳(۲)، ۴۵-۶۲.
- محمدی، حسن، و رضایی، زهرا. (۱۴۰۲). چالش‌های مدیریت محیط‌زیست شهری در کلان‌شهر تبریز. فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، ۱۵(۱)، ۷۷-۹۶.
- Bulkeley, H., & Betsill, M. (2021). Rethinking sustainable cities: Multilevel governance and the urban politics of climate change. *Environmental Politics*, 30(1-2), 5-25.
- Bibri, S. E., Krogstie, J., & Kärrholm, M. (2024). Sustainable urban development and environmental governance in smart cities. *Sustainable Cities and Society*, 101.
- Bulkeley, H., & Betsill, M. (2005). Rethinking global environmental governance: The role of cities in climate change politics. *Environmental Politics*, 14(1), 42-63.
- Bibile, S., Fraser, E., & Simon, D. (2022). Urban environmental governance and the role of local governments in sustainability transitions. *Environmental Policy and Governance*, 32(5), 415-428.
- Ferretti, V., Galli, A., & Bosso, A. (2024). Urban environmental policies and the transition to sustainable cities. *Sustainable Cities and Society*, 102, 104987.
- Leal Filho, W., Salvia, A. L., Metternicht, G., & Nunes, L. (2023). Cities and the Sustainable Development Goals: Challenges and opportunities. *Journal of Cleaner Production*, 382, 135246.
- Cohen, S. (2021). Sustainable cities and urban environmental policy in the 21st century. *Sustainability*, 13(8), 4258.
- Leal Filho, W., Icaza, L., Neht, A., Klavins, M., & Morgan, E. (2018). Coping with the impacts of urban sustainability challenges: Implementing the Sustainable Development Goals in cities. *Journal of Cleaner Production*, 202, 543-553.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2023). *Climate Change 2023: Synthesis Report*. Geneva: IPCC.
- Leal Filho, W., Salvia, A. L., Paço, A., & Anholon, R. (2023). Sustainable cities and communities: Challenges and opportunities in urban environmental management. *Journal of Cleaner Production*, 382.
- OECD. (2023). *Urban environmental policy and sustainable city governance*. Paris: OECD Publishing.
- United Nations. (2022). *World Urbanization Prospects 2022*. New York: United Nations.
- Evans, J., Karvonen, A., & Raven, R. (2020). *The experimental city: New modes and prospects of urban transformation*. Routledge.
- Mensah, J. (2019). *Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action*. *Cogent Social Sciences*, 5(1).

- UN-Habitat. (2022). World Cities Report 2022: Envisaging the future of cities. United Nations Human Settlements Programme.
- OECD. (2022). Environmental Policy Outlook 2022. Paris: OECD Publishing.
- Jordan, A., & Huitema, D. (2020). Policy innovation in a changing climate: Sources, patterns and effects. *Global Environmental Change*, 63, 102089.
- United Nations. (2023). *The Sustainable Development Goals Report 2023*. New York: United Nations.
- Leal Filho, W., Salvia, A. L., Metternicht, G., & Nunes, L. (2023). Cities and the Sustainable Development Goals: Challenges and opportunities. *Journal of Cleaner Production*, 382, 135246.
- Wang, Y., & Li, X. (2020). Evaluating urban environmental policies for sustainable development: Evidence from global cities. *Sustainable Development*, 28(6), 1538–1549.
- Zhang, X., & Li, H. (2023). Urban environmental governance and sustainable city development: Challenges and opportunities. *Journal of Cleaner Production*, 405.

